

رسالت از یادرفته

پیشگفتار

حراست و نگهبانی از دین و کیان اسلامی، یکی از انگیزه‌های بنیادین حوزه‌های دینی است. عالمان بزرگواری که درد دین دارند و حفظ و حراست کیان آن، دغدغهٔ همیشگی آنان است، بر این مهم همت نهاده، تا بتوانند به نحو شایسته، به این وظیفهٔ سترگ عمل نمایند. گرچه حفظ دین هدف نهایی حافظان آن نیست بلکه هدف از حفظ و حراست دین، پاسداری از رسالت انبیای عظام الهی، که ساختن و هدایت انسان بوده است، می‌باشد. عالمان بیدار و زنده دل که در همهٔ قرون و اعصار پس از رسالت حضرت ختمی مرتب (ص) و امامان معصوم (ع)، به جد وارد این صحنه شدند، با تمام وجود در این عرصه پای نهادند و مصداق «مداد العلماء افضل من دماء الشهداء»^۱ گشتند. و نیز پاسخ‌گویی به حوادث واقعه^۲ به عنوان رسالتی اسلامی-انسانی و برای نجات انسان گرفتار در حوادث-أعم از حوادث مادی و معنوی- رسالتی دیگر بود که عالمان درد آشنا باید به آن پردازند و آنان که درد دینداری و مظلومیت انسان و انسانیت پیکر آنان را می‌آزرد و فروهستن و خاموش نشستن را بر نمی‌تافتند، چنین کردند.

در این میان، طرح آیین محمدی و معارف روشنی‌آفرین قرآن، در قالبی شایسته و

بایسته برای نسل های نیازمند هدایت، رسالتی دیگر در کنار سایر مسئولیت های عالمان دین و حوزه های علمی است، که عالمان بیدار دل و زبان شناس، به این عرصه با تمام توان پای نهادند و به بیداری نسل ها پرداختند و در این راه از هیچ کوششی دریغ نوزیدند و به هیچ صدای ناآشنایی از طعنه ها و گاه دشنام ها پاسخ ندادند و بر رسالت عظیم خویش اسرار ورزیدند و هم چون شمعی سوختند و روشنی بخشیدند.

در مکتب اسلام، عناصری همچون، اجتهاد، استنباط، تحقیق، نوآوری و... به عنوان اصول اصلی فهم مکتب و انجام رسالت الهی مطرح است و حوزه های علمیه، به عنوان تشکیلاتی منظم و منسجم و هدف مند عهده دار این امور شده است. نباید فراموش کرد که این ها عناصری است که باید به صورت بالنده و روز آمد در اختیار حوزویان باشد. و هرگز نباید فقط به آن چه از پیشینیان بر جای مانده اکتفا کرد و تنها بر آنها پای فشرد و الا حوزه ها از کار آمدی اصلی و واقعی خود واخواهند ماند و دائماً در پیچ و خم آن چه دیگران گفته اند، خواهند ماند و گاه در پی ساعت ها درس و بحث و تحقیق به این نتیجه خواهند رسید که این مسأله ثمره عملی ندارد.

رمز پویایی و روز آمدی حوزه، اجتهادی زنده و هدف دار است که بتواند با مسائل زمان و روز به پیش برود و از قرآن و احکام نورانی آن بهره وافر ببرد و به تعبیر امیر مؤمنان قرآن را به نطق بیاورد و بازبان او سخن بگوید.^۳

لزوم تخصصی شدن علوم حوزوی

اینک با گسترش علوم و مباحث فراوان اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، فلسفی و... و نیز با درگیر شدن عالمان دین با سیاست و بروز و ظهوری که در صحنه های جهانی یافته اند، باید به سوی تخصصی شدن پیش رفت، که سالها نیز این مهم دیر شده است. اکنون که مکتب ما و حوزه های علمی ما با ده ها و بلکه صدها مسأله مواجه شده است، نخستین گام برای پاسخ گویی درست، تخصصی شدن حوزه های دین پژوهشی است، تا بتوانند به نحو شایسته پاسخ گوی قشرها و نسل های گوناگون اجتماعی باشند.

مرحوم علامه محمد تقی جعفری (ره) در این رابطه می فرمایند:

خدا رحمت کند مرحوم آیت الله آقا سید عبدالهادی شیرازی را، بسیار مرد

روشنی بود. آن زمان در نجف من خدمت ایشان مسأله تخصصی شدن ابواب فقه را عرض کردم. ایشان فرمودند: درست است باید دنبال مطلب را گرفت و تعقیب کرد.

من خدمت ایشان عرض کردم: امر دایر است بین این که شخصی در تمام ابواب فقه، مجتهد باشد، اما در این اجتهاد فقط به روایت های دم دستی اکتفا کند و بین این که در یک بخش، مثلاً مکاسب یا اراضی مجتهد شود، اما پیرامون آن کاملاً فحوص کند و نگذارد چیزی باقی بماند، کدام یک از این دو اقرب به واقع است؟ ایشان فرمود: مسلم این دومی.^۴

اکنون که سالها از طرح این موضوع گذشته است و این خود نشان از روشن بینی مرحوم علامه جعفری دارد، به وضوح طرح و اجرای این بحث احساس می شود. به ویژه آن که در این زمانه به لحاظ پیشرفت های علمی در همه زمینه ها شاید بدون طی این مسیر امکان رسیدن به حقایق اصلی دین و پاسخ گویی بایسته به نیازها فراهم نباشد. البته یادآوری این نکته بسیار ضروری است که گرچه استاد محمد تقی جعفری به لحاظ موقعیت آن زمان تنها بحث تخصصی شدن در فقه را مطرح کردند و لکن اکنون حوزه های علمیه ما نیازمند تخصصی شدن در تمامی رشته های مربوط به حوزه دین است، در غیر این صورت حوزه ها و عالمان دین قادر نخواهند بود به وظایف جهانی خود عمل نمایند. رسالتی که بر دوش عالمان دین نهاده شده بسیار فراتر از آن است که ما آنها را در مباحث فقه و اصول خلاصه کنیم. علامه سید محمد حسین فضل الله با نگاهی که به دین و جوامع اسلامی دارد در این زمینه می فرماید:

من معتقدم که حوزه با نظام کنونی آن، قادر به انجام وظایف خود در جهان اسلامی نمی باشد، زیرا نظام تدریس در حوزه، به نحوی است که تنها فارغ التحصیلان آن افرادی هستند که متخصص در شریعت اسلامی می باشند و نه در اسلام.

آن گونه که ملاحظه می کنیم می بینیم دروس عقاید مورد اهمیت قرار نمی گیرد، لذا نمی بینیم پیشرفت و نوآوری در علم کلام به وجود آمده باشد و یا در مورد فلسفه که هر گونه نوآوری را فاقد است و یا در تفسیر قرآن هرگز درسی اساسی در حوزه به شمار نمی آید.... ما به عنوان جزئی از جهان اسلام، می خواهیم ببینیم

نظر دیگر مذاهب اسلامی از جهات عقیدتی، مذهبی و شرعی درباره ما چیست؟^۵ گرچه این سخنان سالها پیش از این مطرح شده است و تاکنون در حوزه‌های دینی به ویژه حوزه علمی بزرگ قم، تغییرات اساسی در ساختار و نظام آموزشی آن ایجاد شده و طلاب ارجمند حوزه بارویکردهای متفاوتی به مسائل نگاه می‌کنند. و روی آوری به مسائل علمی گوناگون و خارج شدن از حوزه‌ها و رفتن به سایر بلاد، دیدگاه بسیاری را متفاوت کرده است، تا آن جا که رو به سوی تخصصی شدن پیش رفته‌اند و با ایجاد انجمن‌ها و کانون‌های علمی، مجلات تخصصی در حوزه‌های مختلف، نشست‌های علمی گوناگون و... گام‌هایی برداشته شده است و این همه حکایت از این دارد که دیدگاه‌های نو و جدیدی رخ نموده است و تحولات بنیادی و اساسی را موجب گشته است و لکن هنوز در آستانه راهی بزرگ هستیم که هم‌تی بلند می‌طلبد. و در این میان هرگز نباید فراموش کرد که سهم قرآن در میان علوم مختلف حوزوی و غیر حوزوی هنوز بسیار کم‌رنگ است و نیز می‌توان سخن قرآن را از زبان پیامبر اکرم (ص) یادآور شد که: **قال الرسول: یا رب ان قومی اتخذوا هذا القرآن مهجورا (فرقان، ۲۵/۳۰)** چرا که آن گونه که شایسته جایگاه بلند قرآن است توجه نشده و در درس تخصصی هم به همه جوانب آن کم‌تر توجه شده است، که هم‌تی می‌طلبد تا قرآن به جایگاه اصلی خود بازگردد. البته در این راه گام‌های خرد و کلان برداشته شده و اندیشمندان بدان پرداخته‌اند و لکن به گونه تخصصی شاید بتوان ادعا کرد بعد از عالم فرزانه مرحوم علامه طباطبایی (ره) و برخی شاگردان آن بزرگ مرد، کم‌تر کسی توجه خاص و همه‌جانبه به قرآن و تفسیر و علوم وابسته به آن کرده است.

سنت نیکو

اینک که در آستانه نکو داشت یکی از عالمان بزرگوار این آستان مقدس هستیم، بهانه‌ای دست داد تا درد دلی کرده باشیم و تمامی اندیشمندان را به این مهم فراخوانیم. استاد بزرگوار حضرت آیت‌الله معرفت که در کربلای معلای رخ نمود، سالیانی در دامن پر گهر علم و دانش پدر بالید و بعد روانه حوزه علمی نجف گردید، چنان که خود یادآور می‌شود، از همان ابتدا با هدایت برخی از استادان بزرگوارش به مباحث قرآنی علاقه مند گردید و در کنار درس حوزوی هیچ‌گاه آنها را رها نساخت، بلکه

هر چه در قرآن و علوم وابسته به آن بیشتر وارد شد با علاقه ای صد چندان به آنها پرداخت. زمانی به تنهایی و یا با تنی چند به تعداد انگشتان یک دست، به این مباحث پرداخت، تا این که بعد از حوادث ناگوار و دردناک عراق و حمله سهمگین ددمنشان به حوزه بزرگ نجف اشرف روانه ایران اسلامی شد و در قم سکنی گزید.

از همان ابتدای ورود نیز یک تنه، به این مباحث ادامه داد، زمانی که شاید اندک تألیفاتی از شیعه در این مورد وجود داشت، و توانست طی سالیانی با تدریس، تحقیق، تدوین و تألیف کتاب‌هایی در این زمینه - به زبان فارسی و عربی - تقریباً یک‌تاز این میدان گسترده باشد. هر موضوع قرآنی که احساس می‌کرد مورد نیاز جامعه است به آن توجه کرد و در حد توان به تألیفی در آن زمینه پرداخت.

آیت الله معرفت - حفظه الله - اولین تدریس علوم قرآنی خود را در مدرسه حقانی و به دعوت شهید آیت الله قدوسی (ره) آغاز کرد و سپس به دعوت مؤسسه معارف اسلامی امام رضا (ع)، به تدریس مباحث علوم قرآنی برای طلاب جوان و با ذوق این مؤسسه پرداخت و تاریخ قرآن، روش تفسیر و مباحثی از این دست را تدریس کرد. و در ادامه با مشاوره‌های کارساز و راه‌گشایش اولین قدم‌ها را برای انتشار نخستین نشریه تخصصی قرآن برداشت تا این که در بهار سال ۱۳۷۳ اولین شماره بینات منتشر شد و مورد اقبال فراوان علاقه‌مندان به ساحت قرآن قرار گرفت.

حضرت آیت الله معرفت و تنی چند از بزرگان حوزه و دانشگاه به عنوان یاوران همیشگی بینات سالهاست با نشریه همکاری و همدلی داشتند و دارند. و اکنون نیز به همت والا و هدایت‌های آنان بیش از ده سال است که به کار خود ادامه می‌دهد و با این که نشریات متعدد قرآنی دیگری به این عرصه تابناک پیوستند - لکن با عنایت الهی هنوز بینات جایگاه خود را حفظ کرده است.

آیت الله معرفت با تألیفات سترگ فراوانی در این عرصه خوب درخشیدند و سزاوار بود این سنت حسنه که اکنون گام اول آن برداشته می‌شود در حوزه علمیه قم به نام این بزرگ مرد و در زمان حیات خود ایشان آغاز شود و سرآغازی میمون و مبارک برای سایر فرهیختگان باشد ان شاء الله.

بینات فرصت را غنیمت شمرده، و در این مسیر گام نهاده است و به پاس تقدیر از خدمات قرآنی ایشان در فرصتی بسیار اندک که در جریان این امر قرار گرفته، ویژه‌نامه‌ای

را به این موضوع اختصاص داده است. امید است که قبول درگاه صاحب قرآن قرار گیرد.

آثار قرآنی منتشر شده استاد به زبان عربی و فارسی تاکنون بدین شرح است:

۱. التمهید فی علوم القرآن
  ۲. تلخیص التمهید
  ۳. صیانة القرآن من التحریف
  ۴. التفسیر و المفسرون فی ثوبه القشيب
  ۵. التفسیر الاثری الجامع
  ۶. شبهات و ردود حول القرآن الکریم
  ۷. آموزش علوم قرآن
  ۸. تفسیر و مفسران
  ۹. علوم قرآنی
  ۱۰. تناسب آیات
  ۱۱. تاریخ قرآن
  ۱۲. معارفی از قرآن (سلسله درسهای تفسیر موضوعی قرآن کریم)
  ۱۳. تحریف ناپذیری قرآن
  ۱۴. مصونیت قرآن از تحریف
  ۱۵. تنزیه انبیاء (سلسله درسهای تفسیر موضوعی قرآن کریم)
  ۱۶. تناسخ ارواح
  ۱۷. جامعه مدنی
- و...

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

سر دبیر

۱. محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ۱۶/۲.

۲. محمد رضا حکیمی، الحیاة، ۲/۵۵۷، مترجم.

۳. نهج البلاغه / خطبه ۱۵۸.

۴. مجله حوزه، ش ۱۹، ص ۲۷.

۵. مجله حوزه، ش ۲۵، ص ۴۸.